

De Griel - kroniek van een spookvogel

Boekrecensie

Wat een prachtig boek over de geschiedenis van de Griel in Nederland! Aangrijpend en voor veel van ons persoonlijk, het gaat immers voor een belangrijk deel over 'onze achtertuin': de duinen van Kennemerland, waar de oudsten onder ons al in de jaren vijftig als kind kwamen, net te laat om nog iets te zien van deze als broedvogel in Nederland uitgestorven 'spookvogel'. Die laatste benaming dankt ie aan zijn sluipende, heimelijk gang en griezelige roep.

De auteurs zijn jaren bezig geweest met alles wat los en vast zat over de Griel in Nederland bijeen te brengen. Er is door heel veel materiaal gesnuffeld: literatuur, collecties, dagboeken, brieven, archieven, overleveringen, nalatenschappen, foto's en oude films. Het dankwoord en de verwijzingen getuigen van het vele werk met hulp van heel veel betrokkenen, resulterend in deze mooie uitgave met een massa aan gegevens geordend en gerangschikt in tekst, tabellen en grafieken en geïllustreerd met boeiende historische foto's. De geschiedenis van het voorkomen van de Griel in Nederland lijkt hiermee uitputtend en volledig behandeld. Je zou niet weten wat er nog ontbreekt.

Kern van het boek vormen de hoofdstukken over verspreiding en populatieverloop van de broedende Grielen, met veel aandacht voor habitat. Ook is een flink deel gewijd aan wat genoemd wordt 'de historische biologie van de Griel in Nederland'.

Erste waarnemingen

In een enkele bron wordt de Griel al in het midden van de 16^e eeuw als 'algemeen' geduid, maar pas in de eerste helft van de 18^e eeuw verschijnt de eerste 'Duin Sluyper' opgezet in een Neder-

landse vitrine. De eerste beschreven veldwaarneming dateert uit 1835 te Noordwijk en daar werd ook het eerste broedgeval vastgesteld in 1849, waarmee 'zorgvuldig' werd omgesprongen zodat het tot jaarlijks vervolg leidde (p. 45). In die tijd was het duingebied een overwegend natte boel met een daarbij horende vegetatie en voor het overige vooral stuivend zand. Droog biotoop met korte vegetatie was maar spaarzaam aanwezig (hoofdstuk 7) en - hoewel echte aantallen niet bekend zijn - men moet dus niet denken aan een op dat moment rijk florerende grielenpopulatie.

Piek in jaren 20 in onze regio

In 1853 waren de eerste kanalen in de Amsterdamse Waterleidingduinen al gegraven en werd begonnen met wateronttrekking. Dat resulteerde in 'geheel verdroogd' duin in 1904 (fig 7.2). Ook in andere duingebieden werd water onttrokken. Voor de Griel was dit een positieve ontwikkeling. Broedplaatsen bevonden zich in de duinen ten noorden van Den Haag tot aan Bergen. In het boek worden zes clusters van broedplaatsen onderscheiden, die elk apart worden gedocumenteerd en besproken. De beste plekken waren de AW-duinen en mogelijk de Kennemerduinen. In

totaal ging het in de beste tijd om hooguit enkele tientallen paren en dat was begin jaren '20. Jan P. Strijbos, de bekende vogelfotograaf die zich veel met Grielen bezighield en aan wie het boek is opgedragen, schatte (in de jaren '30) voor de jaren 1923-25 het aantal paren in de AW-duinen op 18 à 20 en voor heel de duinstreek op tenminste 35. Maar later noemde hij weer andere aantallen. De auteurs komen voor 1924 tot mogelijk 40 exemplaren. Daarna ging het rap achteruit en al in 1931 zei Strijbos dat de Griel 'binnen afzienbare tijd voorgoed als broedvogel in ons land geschrapt moet worden'. Met een kleine opleving in de Tweede Wereldoorlog volgde in 1957 bij De Zilk het laatst bekende broedgeval.

Achteruitgang

Oorzaken van de verdwijning worden in hoofdstuk 10 uitvoerig besproken. Een

hele reeks passeert de revue. De belangrijkste waren de verandering in de begroeiing van het duinterrein en verstoring door de mens. Om de verstoring tegen te gaan werd steeds meer helm en bomen geplant en het konijn, dat bij de aanplantingen de vegetatie kort hield, werd steeds succesvoller bestreden waardoor het gewas toenam en de mooie grielenveldjes verdwenen. Een andere niet onbelangrijke oorzaak was de toenemende verstoring door mensen in het duin en het uitbreiden van de infrastructuur.

Gedrag en nog veel meer

In het deel over de historische biologie van de Griel worden in een aantal heel interessante hoofdstukken het voorkomen buiten de broedtijd besproken, gedrag en geluid, voedsel en foerageergedrag, broedbiologie, beschrijving van eieren en jongen, sekse bepaling, rui en

GRIEL OP NEST, AWD Vogelenzang, 5 mei 1938. Foto: François Haverschmidt

leeftijd. In al deze hoofdstukken worden de gegevens van onze Grielen vergeleken met wat in het algemeen bekend is uit de literatuur. En telkens zijn hierbij de uitvoerigheid, het persoonlijke en de historische details treffend en boeiend.

Veel nesten op de foto

Niet alles is even leuk, maar wel gedege- n uitgezocht. In hoofdstuk 8 bijvoorbeeld, over fotografie en eieren verzamelen. Om even te laten zien dat de auteurs niets aan duidelijkheid te wensen wilden overlaten: zij geven een grafische weergave van het aantal nestfoto's na 1900 en een weergave van het aantal gefotografeerde en gefilmde nesten per jaar. Daarnaast is er een tabel met de totale aantallen foto's per jaar en een tabel met de aantallen per foto- graaf. En dat gevolgd door een tabel met aantallen per maand gefotografeerde nesten en de relatieve druk per nest per maand, met vervolgens een tabel over de invloed van fotografen op de grielenpopulatie, uitgedrukt als relatieve druk en tenslotte een mooie grafiek daarbij. Volgt u nog?

PAARTJE GRIEL BIJ NEST, Kennemerduinen, 30 juni 1928. Foto: Adolphe Burdet

Eieren rapen

Sommige details over de fotografie, ook met bekende fotografen, doen de haren te berge rijzen: flinke vierkante tenten stonden niet eventjes, maar dagenlang op een paar meter van een nest en werden meerdere keren per dag bezocht. Niet verbazend dat dan in de notities doodleuk staat dat het broeden werd gestaakt. Noteer dit ook even: in 1950 werden vijf van de zes bekende legsels van onze laatste Grielen gefotografeerd. Ja, met zo'n tent erbij.

En dan hebben we het nog niet over de eiervverzamelaars/handelaars. Valt mee: slechts één tabel en één grafiek. Maar er werd dus flink geraapt. En met weinig scrupules. Die laatste nesten rond 1950? Alles stelselmatig geraapt. Wat je noemt: andere tijden. Je kunt stellen dat de Griel het op den duur toch wel niet zou redden, maar om ze nou een extra duwtje over de rand te geven...

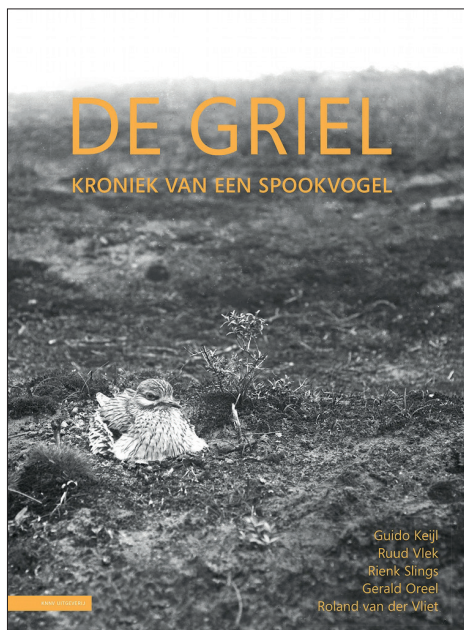
Relatie met het landschap

In hoofdstuk 5 wordt getracht een relatie te leggen tussen broedhabitat van de Griel en de ligging in het duinlandschap gerelateerd aan de landschapskarteringen van Doing (1988). Op zich is 'landschap' een mooie insteek om te achterhalen waar de Grielen het liefste broedden. Maar helaas is niet altijd even duidelijk uitgelegd hoe de analyses hebben plaatsgevonden (bijvoorbeeld tabel 5.2 en 5.3 en habitatvoorkeur). En ook is in de discussie geen aandacht besteed aan het aspect tijd en de schaal van de karteringen. Er lijkt vanuit gegaan te zijn dat landschappen niet veranderen, maar op langere termijn gebeurt dat wel degelijk. En dus is het de vraag of oude grielennesten over jongere kaarten gelegd kunnen worden. (Doing karteerde de hele Nederlandse kust op schaal 1: 50.000 vanaf de jaren 50; de kaart van figuur 5.4 geeft de

landschappen in de AWD weer in 1989, zonder bronvermelding.). Maar gelukkig geeft tabel 5.4 wel weer (kwalitatief beschreven) hoe duinlandschappen door de tijd heen kunnen veranderen. Dat in de landschappen dicht bij zee weinig Grielen gebroed hebben, wordt geweten aan 'de omstandigheden die hier milder en de vegetatie die hoger en weelderiger is'. Je kunt je afvragen of dit klopt, want ook in het dauwbraam-landschap kunnen schaars begroeide zand- en moshellingen voorkomen. En misschien zijn in de zeeduinen Grielen wel relatief vaak onopgemerkt gebleven, omdat mensen nu eenmaal meestal niet zo ver doordringen in de duingebieden?

Een andere insteek is de relatie tussen nestplek en daar voorkomende plantensoorten. Speurwerk op de foto's leverde van 53 nestlocaties 230 gedetermineerde planten verdeeld over 49 soorten, inclusief vermelding van de Doing-landschappen. Dit is gedegen gedaan en dit diepspitten levert 'op basis van toponiemen' zelfs een kaartje op met niet minder dan 46 locaties van bekende nestplaatsen van de Griel in de AW-duinen uit de periode 1903-1957 (fig 5.4). Iets voor een nostalgische wandelroute?

De zes appendices aan het eind van het boek bieden nog allerlei interessante details onder andere over die fotografen en verzamelaars. Aldus is het boek een belangrijk onderdeel van de ornitho-

COVER van het nieuwe boek

logische geschiedschrijving van onze regio.

Het boek is eenvoudig en functioneel opgemaakt, met vooral zwart-wit foto's, enkele tekeningen en wat kaartjes in kleur. De tekst is uitgebreid en verlevendigd met kaders met leuke persoonlijke citaten. Ook alle lof voor de veelomvattende bronnen.

■ *Edward van IJzendoorn
en Antje Ehrenburg*

De Griel. Kroniek van een spookvogel. Guido Keijl, Ruud Vlek, Rienk Slings, Gerald Oreel, Roland van der Vliet. Uitgeverij KNNV, Zeist. Prijs 27,95 euro. Het boek telt 298 pagina's en is uitgevoerd met harde kaft. Aanschaffen kan via <https://knnvuitgeverij.nl/artikel/de-griel.html>